

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN SORUMLULUĞUNDAKİ TARİHİ ESERLERİN KORUNMASI HAKKINDA SAYIŞTAY RAPORU* (ÖZET)

1. Yapılan denetimin konusu, Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) sorumluluğundaki tarihî eserlerin korunmasına yönelik tespit, tescil, envanter, bakım, onarım ve güvenlik ile ilgili faaliyetlerin yeterliliğinin, ayrıca bu faaliyetlerin başarılı bir şekilde yürütülmesi için gerekli olan yetki, görev ve sorumluluk sistemi ile malî kaynak ve insan gücü plânlamasının incelenmesidir.

Denetimin amacı ise, VGM'nin tarihî eser koruma faaliyetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini engelleyen yasal ve idarî düzenlemeler ile uygulamada risk teşkil eden hususların tespit edilerek gerekli tedbirlerin alınmasını, bu faaliyetlerin açık ve gerçekçi hedeflere göre yürütülmesini ve sonuçta tarihî eserlerin daha etkin korunmasına yönelik verimli çalışmalar yapılmasını sağlamaktır.

Denetimin yürütülmesi sırasında VGM'nin sorumluluğundaki tarihî eserlere ilişkin Genel Müdürlük Merkez ve taşra teşkilâtı birimlerine ait genelge, talimat, kayıt, belge, yazışma, hakediş, rapor, bilgi notu ve her türlü dokümanlar incelenmiş; Kültür ve Turizm Bakanlığı (KTB), Türk Tarih Kurumu (TTK), Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve Koruma Kurulları gibi kamu kuruluşları ile diğer sivil toplum kuruluşlarının konuya ilişkin çalışmaları da değerlendirilmiştir. Kuruma ait yasal, idarî, malî ve personel düzenlemeleri, yönetim bilgi sistemine ve envanter kayıtlarına ilişkin bilgisayar donanım ve yazılımı, tarihî eserlerin korunmasına ilişkin olarak kurum dışı kaynakların kullanıldığı restore et-işlet-devret (RİD) ve sponsorluk işlerine ilişkin protokol, sözleşme ve uygulamalar incelenmiştir. Tarihî eserlerin yaklaşık yarısının korunmasından sorumlu olan bölge müdürlüklerinde yerinde inceleme, gözlem ve görüşmeler yapılmıştır.

2. Taşınmaz tarihî eserlere ilişkin yasal düzenlemelerdeki görev, yetki ve sorumluluklar çok sayıda kamu kurum ve kuruluşunun koordineli çalışmasını gerektirecek şekildedir ve bu koordinasyon da tam olarak sağlanamamaktadır.

* Sayıştay Genel Kurulunun 6.5.2004 tarih ve 5093/1 sayılı kararı ile Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulması uygun bulunmuştur.

Özellikle tekke ve zaviyelerle türbelerin kapatılmasına dair 677 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu hükümlerinin çelişmesinden dolayı türbelerin korunması konusunda VGM ile KTB arasında görev ve yetki karmaşası yaşanmaktadır. Yönetmeliklerle taşınır tarihî eserlerin korunması konusunda bazı görevler VGM’ce üstlenilmiş olmasına rağmen temel yetki KTB’de bulunduğundan bu alanda tam bir yetki, görev ve sorumluluk sistemi oluşturulamamıştır. Kanun ve yönetmeliklerde belirtilen yetki, görev ve sorumlulukların ne şekilde ve kimler tarafından yerine getirileceğine dair kurum içi idarî düzenlemeler yeterli ve açık değildir. Yönetmeliklerle birden çok birime benzer görevler verilmiştir. Faaliyetler, kurumun amaç ve hedefleri belirlenmeden plânsız olarak yürütülmekte olup, yararlanılan bilgilerin elde edilmesini ve güncellenmesini sağlayan çağdaş bir yönetim bilgi sistemi ile tüm birimleri kapsayan standart bir dosyalama sistemi bulunmamaktadır.

Taşınmaz tarihî eserlerin korunmasında, birden çok kurumu ilgilendiren alanlarda koordinasyon sağlanmalı, yönetmeliklerle kurum içi yetki, görev ve sorumluluk çakışmalarını engelleyecek düzenlemeler yapılmalı, taşınır tarihî eserlerin korunması ve sergilenmesi konusunda VGM’nin sorumlulukları netleştirilmeli, işlemleri ayrıntılı olarak düzenleyen ve değişen koşullara uygun olarak güncellenen rehberler oluşturulmalı, faaliyetler, kurumun beş yıllık amaç ve hedeflerinin belirlendiği plânlar ve bu hedeflerin yıllık hedeflere dönüştürüldüğü programlar çerçevesinde yürütülmeli, ayrıca yönetimin doğru kararlar almasına, uygulamasına ve gerektiğinde düzeltici müdahalede bulunmasına olanak veren çağdaş bir yönetim bilgi sistemi kurulmalıdır.

3. Faaliyetlerin başarıyla yürütülebilmesi için etkili bir malî kaynak ve personel plânlaması yapılmamaktadır. Personel, eğitim durumu itibarıyla genellikle hizmetin gerektirdiği niteliklere sahip olmakla birlikte, hizmet içi eğitime gereken önem verilmemekte, yıllar itibarıyla teknik personel sayısı azalmaktadır.

Eldeki insan gücü ve malî kaynakların etkin plânlaması yapılmalı, korumanın gerektirdiği nitelikte ve sayıda personel uygun birimlerde görevlendirilmeli, hizmet içi eğitim programları nicelik ve nitelik olarak geliştirilmelidir.

4. Taşınır ve taşınmaz tüm tarihî eserlerin tespit edilmesi amacıyla kurumsal bazda, yok olma riski taşıyan eserlerin önceliklendirildiği sistemli bir çalışma yapılmamaktadır. Yapılan tespit tam ve sağlıklı olması için kullanılması gereken teknolojik araçlardan yeterince yararlanılmamaktadır. Tescil çalışmaları

ise tespit edilen eserleri kapsayacak şekilde ilgili koruma kurullarınca yapılmakta, tespiti yapılmamış tarihî eserler ise tescilsiz kalmaktadır. Ayrıca taşınır tarihî eserlerin tesciline ilişkin özel bir onay sistemi bulunmamaktadır. Bunun yanında ilgili kişi ve kurumların tescil kararlarının gereklerine uyup uymadıkları yönünden VGM’ce takibi yapılmamakta ve bunun sonucunda tarihî eserlere izinsiz müdahaleler olabilmektedir. Taşınmaz eserlerin envanteri için elektronik ortamda oluşturulan Modül, ulusal ve uluslar arası standartlara uygun olmakla birlikte öngörülen tüm veriler henüz Modüle aktarılmamıştır.

Taşınır ve taşınmaz tarihî eserlerin tespit ve tescil çalışmaları tüm eserleri kapsayacak şekilde, eserlerin ayrıntılarını ortaya koyabilecek uzmanlığa sahip personel tarafından ve gelişmiş teknik araç ve gereçlerden yararlanılarak yapılmalı, özellikle taşınmaz eserlerin ayrılmaz parçaları olan minber, kapı, pencere kanadı, vitray ve çini benzeri eserlerin tespit ve tesciline ilişkin mevzuat ile usul ve esaslar ayrıntılı şekilde düzenlenmeli, tescil kararlarına tüm kamu kurum ve kuruluşları ile kişilerin uyması sağlanmalıdır. Envanter ulusal ve uluslar arası standartların gerektirdiği verileri içerecek ve tüm taşınır, taşınmaz tarihî eserleri kapsayacak şekilde, elektronik ortamda, test edilmiş ve yedeklenmiş olmalı, periyodik olarak güncellenmeli ve denetlenmelidir.

5. VGM tarafından eserlerin bakım ve onarım gereksinimleri için sistemli ve periyodik incelemeler yapılmamakta, bazı tarihî eserler bu nedenle yok olma riski taşımaktadır. Eserler bakım ve onarım ihtiyaçlarına göre sınıflandırılmamakta ve önceliklendirilmemektedir. Öte yandan restorasyon uygulaması sırasında kullanılacak teknikler ile bunların kontrolüne ilişkin özel prosedürler bulunmamaktadır. Ayrıca restorasyonu aslına uygun olarak yapabilecek usta kişiler yetiştirilmemekte, orijinal malzeme temini konusunda çalışmalar yapılmamaktadır. Bazı onarımlar yeterli uzmanlığı ve bilgi birikimi olmayan firmalara yaptırılmaktadır. Tarihî eser onarımında alternatif model olarak uygulanan RID ve sponsorluk modellerinde, ihale öncesi fizibilite çalışmaları, uzman kişilerce ayrıntılı olarak hazırlanmamakta, firmalarla yapılan sözleşmelerde, yapının özelliğini korumaya yönelik teknik ve sanatsal hükümlere yer verilmemektedir. Buna ek olarak başka kurum, kuruluş ve kişilerin kullanımına verilmiş olan eserler VGM tarafından etkin olarak kontrol edilmediğinden eserlere, kullanıcılar tarafından, çeşitli amaçlarla izinsiz müdahaleler olabilmekte ve bunun sonucunda da eserin korunmasında geç kalınmaktadır.

Taşınır ve taşınmaz tarihî eserlerin bakım ve onarım çalışmalarında uyulması gereken prosedürler ayrıntılı olarak belirlenmeli, uygulamalar yeterli bilgi birikimi ile deneyimi olan firmalara yaptırılmalıdır. RİD, protokol ve sponsorluk modellerinde, ihale öncesi fizibilite çalışmaları, uzman kişilerce yapılmalıdır. Eserlerin bakım ve onarımında gerekli olan doğramacı, sedefkâr, taşçı, çinicî, kurşuncu, ahşap ustası gibi kişilerin yetiştirilmesi için kurslar düzenlenmeli, yapının orijinalliğini bozmayacak malzemelerin belirlenmesi ve temini konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Bunun yanında eserlerin başka kurum, kuruluş veya kişilerce kullanımına dair sözleşmelere, VGM'nin izni olmadan hiçbir müdahalenin yapılamayacağına dair açık hükümler ve yaptırımlar konulmalıdır.

6. Taşınır ve taşınmaz tüm tarihî eserler için güvenlik hassasiyeti yönünden bir sınıflama yapılmamakta, genellikle iptidâî metotlarla koruma sağlanmaya çalışılmaktadır. Taşınır eserlerin depolandığı, sergilendiği müze ve kütüphanelerde güvenlik ve yangın alârm sistemi kurulmakla birlikte bunlar gelişmiş sistemler değildir. Tarihî han, kervansaray ve türbelerden bazıları ise kişilerin ve doğanın tahribine açık durumdadır. Camilerin tamamına yakını sadece mekanik kilit ve parmaklıklarla korunmaya çalışılmaktadır. Onarım sürecindeki eserlerin korunmasına ilişkin düzenlemeler bulunmamaktadır. Buna ek olarak tarihî eserlerin özel eğitimli personel tarafından korunmasına ilişkin mevzuatta açık hükümler bulunmasına rağmen personel temin edilmemiştir. Müze, depo ve kütüphane korumasında görev almak üzere işe alınan güvenlik personeli amaç dışı çalıştırılmakta, buralara giriş ve çıkış tutanakları düzenli olarak tutulmamaktadır. Ayrıca güvenlik sisteminin baştan sona gözden geçirildiği periyodik test ve denetimler yapılmamaktadır.

Eserler tahribe, hırsızlığa ve yangına karşı etkili güvenlik sistemleri yanında gereken yerlerde özel eğitimli personelle de korunmalıdır. Depo, müze ve kütüphanelere giriş ve çıkışlarda kullanılan tutanaklar düzenli olarak tutulmalı, buraların güvenliği için alınan güvenlik personeli alınış amacına uygun olarak çalıştırılmalıdır. Onarım sözleşmelerine, güvenliğe ilişkin hükümler konularak bunların uygulanması titizlikle denetlenmelidir.